

Wonderlijke schoonheid én duistere dreiging

De onderwaterwereld is verleidelijk en inspirerend. Maar water heeft ook een duistere kant. Die beide gezichten komen naar voren in de tentoonstelling 'Other.Worldly' in het Fries Museum.

Door Susan Nortier

De eerste keer dat ik als kind in zee ging zwemmen weet ik nog goed. De opwindende die ik voelde toen de eerste golven over mijn voeten rolden, hoe ik steeds een stapje verder het water in ging, het moment dat mijn badpak nat werd, totdat ik uiteindelijk kopje-onder ging. Heerlijk en spannend vond ik het. Totdat ik de zeebodem niet meer kon voelen. Ineens greep paniek me naar de strot. Het gevoel geen controle meer te hebben en gedachten aan enge onderwatermonsters die ik niet kon zien en die me zouden grijpen deden me zo snel mogelijk weer naar de kust zwemmen.

Ook later nog, toen ik als volwassen vrouw de zee in zwom totdat ik de bodem niet meer voelde, kon mijn toenmalige vriend me gek krijgen door ineens 'Haai!' te roepen. Plotseling kon ik dan niet meer genieten en wilde ik zo gauw mogelijk weer voet aan land zetten.

Veel mensen zullen zich hun eerste keer aan zee nog herinneren. Niet verwonderlijk, geen enkel natuurelement heeft de mens ooit meer geïntrigeerd dan

Filmbeelden uit '(Un)common intimacy', Jessica Segall, 2018.

water. Zeeën en oceanen vormen een eindeloze bron van mysterie en inspiratie, maar tegelijkertijd ook dreiging. Wie op Wikipedia zoekt kan wel veertig verschillende culturen vinden die er een mythologie met bijbehorende zeegoden én -demonen op na houden.

Vernietigend

De Griekse Poseidon is wellicht de bekendste zeegod. Deze beschermer van zeelieden kon met zijn drietand zorgen voor een behouden zeereis, maar kon evengoed straffen met vernietigende stormen en onweer als hem iets niet zinde. Naast mythische zeegoden bestaan er ook zeemonsters. Leviathan is een zeemonster uit de oertijd, dat bekendstond als koning van de vissen en meestal wordt afgebeeld als een kronkelende slang.

En wie kent de Sirenen niet? Halfgodinnen met het lichaam van een vogel en het hoofd van een vrouw, die zeelieden zo wisten te verleiden met hun gezang dat die hun gezond verstand verloren en

Op de voorgrond: 'Whale', van Dorothy Cross, 2011.

te pletter sloegen tegen de rotsen. Ook de literatuur kent beroemde zeemonsters: iedereen heeft weleens gehoord van Moby Dick, de ongrijpbare witte walvis, die het licht zag in de gelijknamige roman van Herman Melville uit 1851.

Haaienfobie

Sinds de 20ste eeuw laat ook de (animatie)filmindustrie zich graag inspireren door de onderwaterwereld: *Jaws* was in 1975 een regelrechte hit, die – niet alleen bij mij dus – een wereldwijde haaienfobie veroorzaakte, en het wemelt van de tekenfilms over onderwaterwezens: *De Snorkels*, uit de jaren tachtig, daarna Disney-creaties als *De Kleine Zeemeermin* en *Finding Nemo*, en de serie *Spongebob Squarepants*, van nog later datum.

Bij velen van bovengenoemde (mythische) waterfiguren is sprake van een bepaalde dualiteit: ze vertegenwoordigen verleiding, mysterie en schoonheid, maar tegelijkertijd ook dreiging, duisternis en vernietiging. Precies dat dubbele karakter heeft de onderwaterwereld, het hoofdonderwerp van de tentoonstelling 'Other.Worldly', in het Fries Museum.

Kunstenaar Paul Beumer maakte met behulp van Oost-Indische inkt, plastic en visnetten een tekening op de gehele vloer van de eerste zaal van de expositie. Op blote voeten en met opgestroopte broekspijpen 'tekende' hij zijn kunstwerk *Searching for Sea Glass*, vertelt conservator Hanne Hagenaars, die de tentoonstelling samenstelde. Zo creëerde hij wonderlijke vormen: afdrukken van visnetten, vormen die soms op zeewezens lijken en dan weer aan Chinese tekeningen doen denken,

alles loopt in elkaar over.

Het resultaat herbergt zowel schoonheid als duisternis. Op de witte muren rondom zijn grijze spetters te zien. 'Die wilden we eerst weghalen, maar uiteindelijk besloten we ze te laten zitten', aldus Hagenaars. Wat past er immers beter bij de onderwaterwereld dan spetters? Beumer zelf noemt het werk 'fossiel van de toekomst' – hij stelt zich voor dat een toekomstige archeologische opgraving van plastic er zo uit zou kunnen zien.

Pronkstuk van de expositie is het werk *Bird in Hand* (2006), van Ellen Gallagher, geleend van het Tate Modern in Londen. Met kleurrijke papiersnijkunst is de

'Geboorte van Venus', Kinke Kooi, 2018. Volgens Kooi gaat haar werk over verbinding.

sliertigerige onderwaterwereld weergegeven. Daarnaast zorgen kristal, verf, bladgoud en zout voor het nodige reliëf. In het midden staat een wonderlijke figuur met uitwaaiende zeewierharen en slechts één been: het moet de hoofdpersoon uit Moby Dick voorstellen, een werk dat voor Gallagher een belangrijke inspiratiebron vormt. Kapitein Ahab uit Moby Dick verloor zijn been in een confrontatie met de witte walvis, reden waarom hij de vis woedend achterna jaagt over de oceanen. De kapitein in Gallaghers werk heeft een papegaai in zijn hand, draagt 17de-eeuwse kleding en is donker van huidskleur. Geen toeval: in die tijd was zeeman worden voor zwarte mannen een mogelijkheid om te ontsnappen aan de slavernij. Gallagher is zelf donker en heeft Kaapverdiaanse voorouders van vaderszijde, vertelt Hagenaars. Kaapverdië was destijds een belangrijk centrum van slavenhandel. Velen van de

Bezoekers bij de opening van de tentoonstelling.

tot slaaf gemaakten verdronken tijdens de overtocht naar Amerika. De kunstenaar wil hen met haar werk gedenken.

Grootse werken worden in 'Other.Worldly' afgewisseld met kleine parels: exotische schelpen die gezichtjes krijgen dankzij een mond met vrolijke maar scherpe parelmoertandjes, toveren een glimlach op je gezicht. Met een beetje fantasie kun je ook in deze *Pearly White Brooches* (2019), van Benedikt Fischer, de thematische dualiteit ontdekken: schelpen zijn defensieve bouwwerkjes om het bestje dat erin leeft te beschermen, maar door de venijnige tandjes van Fischer krijgen deze schelpen iets offensiefs.

Moby Dick zien we in afgeslankte vorm terug in een walvisskelet, dat ondersteboven hangt, met zijn kop boven een emmer op een

Gallagher wil met haar werk verdronken slaven gedenken

Pronkstuk van de expo: 'Bird in Hand', van Ellen Gallagher, 2006.

marmere sokkel. Kunstenaar Dorothy Cross wil met *Whale* (2011) de tegenstelling tussen natuur – het skelet – en cultuur – marmer – benadrukken, de met roest bedekte emmer staat voor de vergankelijkheid.

Het onderwaterleven barst van de mysterieuze zeedieren en hun omhulsels in de meest schitterende vormen en kleuren, zoals bijvoorbeeld de schelpen van Fischer. Maar onder water schuilt ook een duistere wereld: die van vervuiling, scheepswrakken,

Onder water schuilt een duistere wereld van vuil en scheepswrakken

Werken van Philip Taaffe (links) en Robert Weidde.

en menselijke overschotten. De slavenovertochten van Afrika naar Amerika overleefde 16 procent van de tot slaaf gemaakten niet, sommige sprongen uit wanhoop overboord. De echo's van deze verdronken zielen worden door Ellen Gallagher verbeeld in een serie indrukwekkende etsen met zwarte inkt, op tegen elkaar aan geschoven stukken papier.

Duistere wereld

De emoties die wij ervaren als we de zee zien, erin zwemmen of varen, herken je in de werken die 'Other.Worldly' toont. Ook Melville wist deze mooi in zijn beroemde roman te verwerken. Ismael, de verteller van *Moby Dick*, wil het waterige deel van de wereld ontdekken om zich beter te voelen. 'Altijd als het in mijn ziel een dulle druilerige november is, (...) acht ik het hoog tijd zo gauw ik kan naar zee te gaan.'

Kapitein Ahab kan niet accepteren dat *Moby Dick* hem zijn been heeft afgenomen en zint op wraak, hij weigert de macht van de natuur te accepteren. Toch zijn wij als mens onderdeel van de natuur, we staan er niet boven. Die bescheidenheid voel je in de tentoongestelde kunst. Maar vooral de verwondering blijft hangen. En het verlangen naar een dagje aan zee. □

&

EXPOSITIE IN LEEUWARDEN

De tentoonstelling *Other.Worldly* is tot en met 14 februari 2021 te zien in het Fries Museum in Leeuwarden.